

ВИДАТНІ НАУКОВІ ДОСЯГНЕННЯ

УДК 630*502.7

С.М. СТОЙКО¹, Л.І. КОПІЙ², О.І. ШАБЛІЙ³

ВИДАТНИЙ ЛІСІВНИК-ЕКОЛОГ – ПЕРШИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ЛАУРЕАТ МІЖНАРОДНОЇ ПРЕМІЇ IUFRO 2000 РОКУ

Висвітлено життєвий шлях та наукові здобутки доктора сільськогосподарських наук, професора С.А. Генсірука. Окреслено основні напрямки його наукових зацікавлень та внесок у лісівничу науку.

Степан Антонович Генсірук народився 6 січня 1923 року в с. Будки на Тернопільщині. Науковий доробок професора, академіка С.А. Генсірука становить 640 наукових праць, зокрема 30 монографій, які є значним внеском у розвиток світової лісівничої, екологічної та лісоекономічної науки. Він – фундатор, укладач і головний редактор першої двотомної "Української енциклопедії лісівництва", над якою на власному ентузіазмі працював протягом 17 років.

Навчався Степан Генсірук у Кременецькій гімназії, потім – у Кременецькій лісовій середній школі, яку закінчив у 1943 р. Цього ж року вступив на лісові курси Львівського політехнічного інституту і став солістом студентського хору "Бандурист", яким керував професор Львівської консерваторії М.Ф. Колесса.

То були жорстокі часи, коли життю кожного українця, особливо юнака, загрожувала смертельна небезпека. У травні 1943 р. Степан важко переніс втрату близьких людей: одинадцять його викладачів – цвіт Кременецької інтелігенції, запідозрених у націоналістичній діяльності, розстріляли нацисти. Згодом почалось полонування і на випускників лісової школи. У Почаївському лісництві розстріляли трьох Степанових товаришів, у Вишневецькому – двох, двох ще деінде.

Степанові заледве вдалося уникнути їхньої трагічної долі. У листопаді того ж 1943 року з рідного села Будки його серед двадцяти безневинних

заручників угорські карателі пригнали на розстріл до Почаєва. З людей навіть вже почали насильно здирати одяг перед стратою. І тільки Боже провидіння порятувало невільників. Угорський офіцер, який перевіряв документи, також виявився студентом-політехніком, з Будапешта. Степан зумів порозумітися з ним: переконав угорця, що телефонну лінію вермахту пошкодили радянські диверсанти, а нетутешні українці. Офіцер порадився з генералом, який керував каральною акцією, і заручників відпустили. Щоправда, згодом Степан довідався, що того ж дня за цей вчинок генерала понизили у званні.

Згодом Степанові довелося зазнати знущань і в застінках сталінських катівень. У січні 1944 р. душогуби зі "Смершу" безпідставно заарештували юнака на батьківському обійсті і кинули до Кременецької в'язниці. Тут йому довелося пережити садистські тортури. Було все: удари тупими предметами по голові, кров із вух, шалений психологічний пресинг, спроби морально зламати підслідного. Довгих чотири місяці незникимий привид смерті чигав Степановими мареннями.

І все ж, він не занепадав духом сам і підтримував своїм співом спів'язнів. У задушливій, переповненій камері з його уст зринала сповнена віри у вищу справедливість молитва "Отче наш". Понад це, його незворушність спантеличувала, а інколи навіть шокувала енкавеєсівців.

¹ **Степан Михайлович СТОЙКО** – дійсний член Екологічної та Лісівничої академії наук України, доктор біологічних наук, доктор гоноріс кауза Зволєнського технічного університету, професор, головний науковий співробітник Інституту екології Карпат НАН України. Україна, м. Львів. Тел.: (380-322)-70-74-30. E-mail: ecoinst@instecoc.cscd.lviv.ua

² **Леонід Іванович КОПІЙ** – дійсний член ЛАН України, доктор сільськогосподарських наук, професор, Національний лісотехнічний університету України. Україна, м. Львів. Тел.: + 38(067) 750-34-66. E-mail: kop.l@maik.ru

³ **Олег Іванович ШАБЛІЙ** – дійсний член Екологічної академії наук, доктор географічних наук, професор Львівського Національного університету імені Івана Франка. Україна, м. Львів. Тел.: (380-322)-70-74-30. E-mail: ecoinst@instecoc.cscd.lviv.ua

Молитовні благання вознеслися крізь тюремні склепіння. У травні 1944 р., за клопотанням начальника прифронтових укріплень Тернопільщини інженера А. Марчука, знедужілого Степана Генсірука відправили на будівництво фортифікаційних споруд, а на початку червня 1944 р., за клопотанням директора Тернопільської обласної хорової капели Івана Гіпського, юнак став у ній головним солістом. Два роки поспіль Степан день у день зачаровував неперевершеним теноровим співом слухачів.

У 1949 р. Степан Генсірук закінчив з відзнакою Львівський сільськогосподарський інститут, а також Львівську державну консерваторію (вокальний факультет) у класі славетної Соломії Крушельницької – теж з відзнакою. Ще будучи студентом, став лауреатом Всеукраїнського і Міжнародного конкурсів вокалістів. У 1949 р. на Міжнародному конкурсі вокалістів у Москві Степан Генсірук посів перше місце серед тенорів і одержав рекомендацію журі для поїздки до Італії на подальше навчання співу. Його привітали з успіхом професори Московської консерваторії. Слова декана Озерова запам'яталися назавжди: "Ви, Степане, заспівали таким чудовим тенором, так проникливо, немов молодий Енріко Карузо, якого я слухав у Санкт-Петербурзі, коли він співав разом із Соломією Крушельницькою. Бажаю Вам успіхів". Однак Степанові, синові українського куркуля, шлях на Захід було закрито.

Видатний український мистецтвознавець, лауреат Державної премії України ім. Тараса Шевченка, професор Володимир Овсійчук наголосив, що доля наділила Степана Генсірука не лише чудовим лірико-драматичним тенором, а й великими науковими здібностями.

Переважили саме наукові зацікавлення. Працюючи з 1951 р. викладачем Львівського лісотехнічного інституту, глибоко вивчав природу смірекових лісів Карпат, їх ріст та поновлення і успішно захистив у 1955 р. кандидатську дисертацію у Москві.

За розроблені рекомендації з удосконалення ведення лісового господарства в Карпатах його було нагороджено у 1956 і 1958 рр. Великими срібними медалями на Всесоюзній сільськогосподарській виставці СРСР.

Вагомість наукових праць Степана Генсірука стала особливою очевидною після завершення науково обґрунтованих рекомендацій щодо боротьби зі стихійними явищами в Карпатах (вітровалами, буреломами, повеннями) і охорони лісів від надмірного, хижацького лісокористування. Його монографія "Ліси Українських Карпат і їх використання" та інші наукові напрацювання стали настільними для карпатських лісівників. З 1959 по 1986 рр. працював у Києві у РВПСУ АН України на посаді старшого наукового співробітника, а з 1965 по 1986 рр. – завідувачем відділу лісових ресурсів і охорони природи. Він глибоко вивчав лісовідновні процеси у дубових, букових і смірекових лісах Карпат, розробив систему лісгосподарських заходів щодо створення біологічно стійких і високопродуктивних лісостанів й оптимізації лісокористування, зменшення негативних впливів глобального потепління. У 1966 р. успішно захистив докторську дисертацію і здобув науковий ступінь доктора сільськогосподарських наук.

Великі комплексні експедиційні дослідження професор С.А. Генсірук здійснив у 1970-1974 рр. під час розроблення теми "Наукові основи охорони і використання лісових ресурсів України", результатом яких стали дві монографії: "Комплексне лісове господарство в гірських умовах" і "Лісові ресурси України, їх охорона та використання". У цих працях глибоко проаналізовано причини катастрофічного зменшення лісистості України за кілька століть, сучасний стан лісів, їхнє значення у збереженні природного середовища, а також обґрунтовано проблему оптимізації лісокористування. За серію монографій Президія АНУ в 1976 р. присудила професору С.А. Генсіруку премію ім. О.Г. Шліхтера, а у 1996 р. – премію ім. В.І. Вернадського. У 1998 р. він був удостоєний Державної премії України в галузі науки і техніки. За масштабами досліджень української лісової природи С.А. Генсірук посідає одне з чільних місць у світі, тому у серпні 2000 р. він отримав нагороду Міжнародної спілки лісових дослідницьких організацій (IUFRO) – Золоту медаль і Диплом лауреата IUFRO за 10 фундаментальних монографій про ліси України. Степан Генсірук є дійсним членом НТШ.

Експедиційні дослідження професора Степана Генсірука у 1976-1980 та 1981-1985 рр. у Поліссі, Лісостепу та Гірському Криму дали змогу розробити теоретичні основи лісгосподарського районування України, обґрунтувати екологічну систему природоохоронних територій, основні принципи регіонального природокористування, які знайшли відображення у шести ґрунтовних монографіях.

Монографічні праці Степана Генсірука одержали високу оцінку вітчизняних та зарубіжних вчених і здобули йому визнання не лише на батьківщині, а й за кордоном. Основні напрями його наукової роботи органічно поєднуються з проблемою охорони природи, збереження її багатств для майбутніх поколінь. У 1968 р. завдяки, зокрема, і його природоохоронній діяльності зменшено обсяги головних рубань лісу в Україні втричі (з 15 до 5 млн³ деревини на рік), що дало змогу зберегти 660 тис. га стиглого лісу із запасом деревини 200 млн³. На жаль, збережені тоді ліси були злочинно вирубані у перші роки незалежності України.

Ще у 1981 р. Степан Генсірук на основі системного аналізу значення лісів у біосфері та житті людства обґрунтував потребу поліфункціональної охорони лісів планети, їхнє біосферне значення. Від вирішення цієї проблеми залежить майбутнє людства – відвернення глобальної екологічної катастрофи і зменшення негативних впливів потепління клімату. Згодом, через одинадцять років, Конференція ООН зі сталого розвитку у Ріо-де-Жанейро (1992 р.) підтвердила перестороги українського вченого.

У 1982 і 1986 рр. академік Степан Генсірук очолював комплексні наукові експедиції провідних вчених АН України і домігся припинення шкідливих великомасштабних осушних меліорацій лісів та сільськогосподарських угідь Полісся. Вагомим є його внесок у історію науки, – досліджуючи спадщину видатних українських та зарубіжних вчених, він написав книгу "Історія лісівництва в Україні" (1995).

З 1986 р. Степан Генсірук працює в УкрДЛТУ. Поряд з плідною науково-дослідною роботою, він з великим педагогічним натхненням читає проблемні

лекції з лісівництва та лісової історії на лісгосподарському факультеті; успішно готує наукові кадри. Під його керівництвом 25 осіб захистили кандидатські та п'ятеро – докторські дисертації.

С.А. Генсірук створив і успішно розвиває нові наукові напрями – лісове ресурсознавство, регіональне природокористування; опрацював основи комплексного ведення лісового господарства, які сприяють раціональному використанню лісових багатств і охороні навколишнього природного середовища України. У 1992 р. вийшла друком його монографія "Ліси України".

У 1993 р. Степанові Антоновичу присвоєно почесне звання "Заслужений діяч науки і техніки України", його обрано академіком чотирьох спеціалізованих академій України (Інженерної, Екологічної, Лісівничої, Технологічної кібернетики). З 1995 р. він – "Заслужений працівник народної освіти України" та "Відмінник лісового господарства України".

30 червня 2005 р. Степанові Антоновичу Генсіруку присвоєно звання "Почесний професор Національного лісотехнічного університету України".

У 2002 р. на прохання лісівників України вчений видав третє, доопрацьоване і розширене видання книги "Ліси України" обсягом 50 друк. аркушів. У березні 2007 р. Степан Антонович завершив редагувати і видав II том фундаментальної двотомної "Української енциклопедії лісівництва" обсягом 50 друк. аркушів, 500 повідомлень у цьому томі він написав особисто.

Усе життя він поєднує найкращі риси видатного вченого зі світовим ім'ям і чудового співака. Він – великий патріот України та її чудової природи. Численні фундаментальні праці Степана Генсірука заслуговують нових нагород.

ЛІТЕРАТУРА

1. Генсірук С.А. Ліси України. – Львів, 2002. – 490 с.

2. Генсірук С. А. Ліси Українських Карпат та їх використання. – К.: Урожай, 1964. – 290 с.

C.M. Stoyko, L.I. Copies, O.I. Shabliy

A PROMINENT SPECIALIST- ENVIRONMENTALIST IN FORESTRY IS THE FIRST UKRAINIAN LAUREATE OF INTERNATIONAL BONUS IUFRO IN 2000

A vital way and scientific achievements of doctor of agricultural sciences, professor S.A. Gensiruka. Outlined basic directions him the scientific personal interests and payment in forestry science.

